

ОСВІТНІ МОДЕЛІ ІНТЕГРАЦІЇ МОВНО-МОВЛЕННСВИХ ЗНАТЬ УЧНІВ

У статті розглядаються форми оволодіння мовно-мовленнєвими знаннями засобами тексту міжпредметного змісту. Різні моделі навчання української мови забезпечують інтеграцію знань. Вивчення та закріплення знань мовних одиниць через текст інтенсифікує навчальний процес, дає змогу уникати дублювання й перевантаженості другорядним матеріалом.

Ключові слова: освітня модель, форми навчання, міжпредметна компетентність, міжпредметні лінгвістичні лабораторії, мовні явища, мовно-мовленнєві завдання.

Актуальність проблеми. Сучасна наука відзначається прагненням до інтеграції знань, розкриття сутності об'єктів пізнання. Питання вивчення мовних категорій є важливим засобом розвитку здатності людини до абстрагування, узагальнення. Тому українська мова стає не лише предметом вивчення, а й інструментом пізнання, який тісно пов'язаний з інтеграційними процесами, що спостерігаються в усіх галузях науки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Гуманізація та гуманітаризація сучасної школи передбачає взаємопов'язане навчання української мови із предметами шкільного курсу (історією, літературою, мистецтвом). Такий підхід до змісту освіти, на думку Г. Сагач, "покликаний формувати цілісну картину світу, гуманітарну культуру людини, яка володіє мистецтвом творення й розгортання власних ідей та думок, мистецтвом переконуючої комунікації" [5, с.12]. Тому на державному рівні були прийняті освітні документи, спрямовані на формування у підростаючого покоління міжпредметної компетентності [2].

Провідні вітчизняні лінгводидакти (З. Бакум, Л. Варзацька, О. Горошкіна, Є. Голобородько, Т. Донченко, С. Єрмоленко, С. Караман, В. Мельничайко, Е. Палихата, М. Пентилук, К. Плиско, М. Плющ, Л. Рожило, В. Тихоша та ін.) наголошують на такому процесі українськомовної освіти, який сприяв би розвиткові творчих здібностей кожного учня та забезпечував належний рівень сформованості умінь користуватися мовними засобами в усіх видах мовленнєвої діяльності.

За останні десятиріччя пошуки моделей навчання української мови свідчать про посилення тенденцій до інтеграції знань.

Зазначимо, що урок залишається основною формою навчання учнів. Тому вчителі-словесники на уроках розвитку зв'язного мовлення використовують міжпредметний дидактичний матеріал (письмові та усні перекази, твори-роздуми на морально-етичні теми), під час написання диктантів для перевірки орфографічних та пунктуаційних знань та вмінь тощо.

На сторінках вітчизняних часописів вчені-методисти, учителі-практики пропонують добірки тематичних дидактичних матеріалів, зміст яких суттєво доповнює підручники, викликає інтерес до пізнання [7]. Методисти і досвідчені словесники-практики пропонують розробки уроків, які поєднують словесну творчість із різними видами діяльності дитини (грою, спілкуванням з природою, музикою, образотворчим мистецтвом, драматизацією, дослідницькою діяльністю).

Відомий вітчизняній лінгводидактиці досвід учителів Українського коледжу імені В. Сухомлинського (м.Київ) [4]. Розроблені вчителями кафедри україністики ігрові моделі сприяють реалізації міжпредметних зв'язків і групуються на три типи: навчальні, розвивальні та творчі. Засвоювати учням теорію тексту, його елементів допомагають *навчальні ігрові моделі*: “Крапка” (вміти розмежовувати речення), “Мовні обрахунки!” (аналізувати мовні явища). *Творчі ігри* “Лінгвістична палеонтологія” (відновити пропуски у тексті правильними відомостями), “Текстуальний шарварок” (відновлювати текст) розвивають уяву, творчий потенціал учнів. *Розвивальні ігри*: “Від добрих сусідів” (переписувати текст, виправляти помилки), “Визбирувач”(знаходити певні мовні явища), “Слідами власних помилок” (виправляти в тексті помилки), “Літературний редактор”, “Лови помилку!”, “Перекладач” (перекладати, зберігаючи ідіостиль автора) – створюють передумови стійкості уваги, пам'яті, збагачення словника [7].

Безцінним надбанням для вчителів-словесників залишаються методичні доробки В. Федоренка “Ігровий університет” та “Синтез наук” [6;7]. На думку методиста, “саме грі належить провідна роль у переорієнтуванні сучасного освітнього процесу з надмірної затеоретизованості й зарегламентованості”. Тому в навчально-виховному процесі покладався на гру, оскільки вбачав у ній реалізацію, окрім “розвивальної, комунікативної, інформативної, активізуючої ще й інтегративну функцію, яка забезпечує міжпредметні зв'язки” [6, с.8].

Реалізовувати зв'язки між предметами словесникам допомагають також тематичні уроки з використанням лінгвістичного матеріалу, зміст якого відображає українську народну культуру. Пов'язуючи усі мікроетапи уроку однією краєзнавчою тематикою, представленою в текстах, учителі пропонують завдання: “лінгвістичні ажури”, “синтаксичні загадки”, “діалогічне мереживо” та ін [1, с. 2–4].

Нові освітні моделі навчання української мови набули широкого запровадження в навчальний процес – це курси за вибором та факультативи, які допомагають здійснювати ґрунтовну лінгвістичну підготовку. Їх зміст і завдання полягають у тому, щоб повніше забезпечити реалізацію особистісно зорієнтованого навчання, усвідомлення учнями своїх інтересів і пізнавальних потреб, а також спробу виявити себе в різних видах діяльності. Значення мовної освітньої підготовки учнів в опануванні низкою компетентностей полягає в готовності використовувати засоби мови й мовлення з метою одержання і передачі інформації, уміння брати участь у навчальному діалозі, будувати монологічні висловлення різних типів, жанрів мовлення з урахуванням завдань мовлення і ситуацій спілкування (знайомих і нестандартних).

Суттєвим доповненням базового компоненту вітчизняної освіти став елективний курс “Лексикографія української мови” (автор М. Степанюк), який спрямовує учителів здійснювати навчання на текстовій основі міжпредметного змісту. Окрім вправ

зі словниками, автор подає тексти з художньої літератури, фізики, історії, географії, російської та іноземних мов для перекладу [3, с.113–134].

У практичній діяльності з учнями учителі також посилаються на програму курсу “Практикум з правопису української мови” (автор С. А. Омельчук). До курсу розроблено навчальний посібник, у якому подано систему дослідницьких вправ з українського правопису. Дидактичний текстовий матеріал дає змогу вчителям реалізувати навчальний аспект шляхом узагальнення і систематизації основних питань орфографії та пунктуації, цікавими є запропоновані автором види робіт: “лінгвістична діагностика”, “лінгвістичний експеримент”, завдання “Ти – редактор”, “Перевір себе”, дослідження-аналіз, дослідження-моделювання, дослідження-зіставлення, дослідження-переклад та ін. Однак подані тексти (окрім завдань на дослідження-моделювання) для редагування, виписування, відновлення, творчого спостереження з елементами аналізу не передбачають написання творчих робіт [3, с. 257–269].

Відзначимо, що введення в навчальний процес нового варіанту “Програми курсів за вибором і факультативів з української мови. 8–11-і класи”[3] дало можливість запроваджувати такі моделі навчання, які надають можливість коригувати кількість годин для ущільнення навчального матеріалу: факультативний курс може бути використаний як курс за вибором тощо [3]. До збірника включено *професійно спрямовані курси за вибором* “Школа журналіста” та “Юні мовознавці”, зміст яких знайомить учнів із професіями, формує стійкі фахові інтереси.

Крім того, заслуговують позитивної оцінки програми *пробних курсів за вибором предметного характеру* для 8 класу: “Синтаксис простого та простого ускладненого речення” і факультативів: “Синтаксис сучасної української мови. Просте речення”, “Культура мовлення”; для 9 класу з поглибленим вивченням української мови програми курсів за вибором – “Лексикографія української мови”, “Синтаксис складного речення”, “Мова як генетичний код народу” та факультатив “Цікава орфографія”[3].

Програма факультативного курсу “Шкільна риторика” рекомендує вивчати предмет із 5-го класу, у 8 та 9 класах опановують на засадах інтеграції, оскільки учні спочатку ознайомлюються з розділом “Історія риторики”, а далі – “Теорія риторики” [3].

Виклад основного матеріалу дослідження. На нашу думку, ефективною формою інтегрування навчального матеріалу є *міжпредметні лінгвістичні лабораторії* із залученням матеріалу інших предметів шкільного курсу. Сама ідея та опис форм її реалізації становлять новизну дослідження і являють собою його мету.

Така освітня модель сприяє формуванню загальнонавчальних умінь і навичок учнів, підвищує практичну спрямованість учіння, систематизує знання в масштабі всіх предметів шкільного курсу. Прикладом результату навчання в міжпредметній лінгвістичній лабораторії є укладання міні-словників міжпредметної термінологічної лексики, дослідження мови творів вітчизняної літератури. Окрім того, на заняттях міжпредметної лінгвістичної лабораторії слід приділяти увагу проведенню аналізу тексту з використанням експериментів. Підготовлений заздалегідь міжпредметний дидактичний матеріал має забезпечувати виконання таких завдань: “вилучення певного мовного явища з тексту”, “підставлення замість мовного елемента синонімічного або функціонального”, “поширення (розгортання) тексту”,

“згортання тексту”, “трансформація (перетворення) тексту”, “перестановка слів та інших мовних одиниць”, “уніфікація”, “порушення зв’язку між компонентами, або частинами тексту” тощо.

Для таких видів роботи має бути творче портфоліо словесника, що містить дидактичні матеріали за рубриками: “Відомі мовознавці”, “У світі професій” та ін. Професійно спрямовані тексти доречно використовувати для аналізу та перевірки мовних знань (попереджувальні зорово-слухові диктанти, пояснювальні, вибіркові, відтворювані, творчі тощо). Використання текстів художнього стилю суттєво доповнює зміст мовного навчального матеріалу, оскільки дає можливість оволодіти першоелементом мови мистецтва слова. Зразки дотекстових та післятекстових завдань мають спрямовувати на повторення й узагальнення вивченого, контроль знань, умінь і навичок, виконання творчої роботи.

На нашу думку, досягати міжпредметних узагальнень, наблизитися до побудови моделі *мовної картини світу* допоможе вчителю введення в навчальний процес курсу “Лінгвістична лабораторія” [3, с. 165–177]. Методично правильно здійснені підходи до роботи з текстами міжпредметного змісту дають можливість заощадити час, чітко розподілити навчальний матеріал між суміжними і несуміжними предметами, усунути дублювання у вивченні нового матеріалу.

На наше глибоке переконання, зацікавленість у такій роботі може викликати організована вчителем робота з мовним матеріалом, дібраним із довідкової та енциклопедичної літератури, підручників літератури, історії, біології, географії, фізики, хімії, тощо, який містить цікаві відомості, що розширюють світогляд учнів і водночас виконують певну комунікативну функцію. Наприклад, запропонувати до слова “гідрат” додати префікси, що походять від грецької назви чисел 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10. З новоутвореними словами (*моногідрат, дигідрат, тригідрат, тетрагідрат, пентагідрат, гексагідрат, гептагідрат, октагідрат, нонагідрат, декагідрат*) побудувати словосполучення і розібрати їх за будовою. Також прикладом інтегративного є завдання: записати в алфавітному порядку слова (*активний, неозначений, індукція, клас, клаузула, пасив, період, антитеза, мотив, корінний, елементарний, артикуляція, контамінація, варіація, вид, модуль, вільний, динаміка, дійсний, дія, основа, особа, паралелізм, елемент, заперечення, звук, зв’язка, імунітет, періодичний*), визначити галузі наук, в яких ними послуговуються.

Висновки з проведеного дослідження. Інтеграції мовно-мовленнєвих знань сприяють такі освітні моделі, які формують правописні вміння, навички стилістично виправдано послуговуватися в мовленнєвій практиці. Факультативи, елективні курси дають змогу учням не тільки оволодіти технологією вибору моделі навчання для здійснення ґрунтовної філологічної підготовки, а й розвивати вміння висловлювати і аргументувати власні думки, твердження, приймати рішення, планувати власну освітню і трудову діяльність.

Перспективи дослідження вбачаю в розробці більш широкого репертуару завдань та підходів, що могли би використовуватися під час занять за цією методикою.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гаврилюк О. Світ який – мереживо казкове / О. Гаврилюк, О. Панчук // Дивослово. – 2009. – №9. – С. 2–4.
2. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти [Електронний ресурс]. Режим доступу: [<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-п>]
3. Програми курсів за вибором і факультативів з української мови 8–11 класи / за заг. ред. К. В. Таранік-Ткачук. – К. : Грамота, 2011. – 272 с.
4. Рідномовний простір. Науково-методичний посібник за редакцією В. М. Хайруліної. – Київ. – 2002. – 366 с.
5. Сагач Г. М. Похвальне красномовство: Практичний посібник для вчителів, студентів середніх та вищих навчальних закладів. – К.: ІЗМН – 1996. – 156 с.
6. Федоренко В. Л. Інтегрований ігровий комплекс “Синтез наук”. – Тернопіль: Мандрівець. – 2009. – 224с.
7. Федоренко В. Л. Лінгвістична ігротека / В. Л. Федоренко // Українська мова та література. – 2003. №11. – с.3–88.

Стаття надійшла до редакції 14.10.2014 р.

Заец В. Г., к. пед. н., ст. препод.,
Київський університет імені Бориса Грінченка, г.Київ

ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ МОДЕЛИ ИНТЕГРАЦИИ КУЛЬТУРНО-РЕЧЕВЫХ ЗНАНИЙ УЧАЩИХСЯ

В статье рассматриваются формы овладения культурно-языковыми знаниями в процессе работы над текстом межпредметного содержания. Различные модели обучения украинскому языку обеспечивают интеграцию знаний. Изучение и закрепление знаний языковых единиц через текст интенсифицирует учебный процесс, позволяет избежать дублирования и перегруженности второстепенным материалом.

Ключевые слова: образовательная модель, формы обучения, межпредметная компетентность, межпредметные лингвистические лаборатории, языковые явления, культурно-речевые задания.

Zaets V. H., Cand.Pedag.Sci., Senior Lecturer,
Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv

EDUCATIONAL MODELS INTEGRATING LANGUAGE AND SPEECH STUDENTS' KNOWLEDGE

The article deals with the learning language and forms of speech in the process of work over texts with intersubject content. Different models of teaching Ukrainian provide the integration of knowledge. Learning of language units and knowledge consolidation through the text intensifies the learning process, contributing to the avoidance of duplication and congestion secondary material.

Keywords: educational model, forms of education, intersubject competence, intersubject linguistic laboratory, linguistic phenomena, language and speech tasks.